

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 3

15 Մայիս 1899

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԵԼԷԿԵԱՆ

Պատը Ալի Ճառտէսը Թիւ. 20

1899

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

—==—

- 1 Դամբանական .
- 2 Աստուածաբանական . Անարատ յղութիւն ամենա-
սուրբ Կոսիկն :
- 3 Ալպեանք .
- 4 Իմացականութեան կեանքը .
- 5 ՎՊԲ Ս. ՄՈՆԻԺԱՅԻ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՔԻԿԵԱՆ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Տասներորդ Տարի

ԹԻԻ 3

15 Մայիս 1899

ԴԱՄԲԱՆԱԿԱՆ

Մեծաշուք փոստաբաժնի Պետրոս Էֆ. Շաշեան կը խօսի հետեւեալն ի յիշատակ հանդուցեալ լուսահոգի մեր Պատրիարքին :

Տեարք ,

Գիտեմ եւ կը տեսնեմ թէ ամենուս սրտերը դառնապէս զգածեալ եւ խոր սգոյ մէջ թաղեալ մեր ամենասիրելի Պատրիարքին եւ Հօրն անակնկալ մահուամբն , կուգանք այժմ մեր համակրանաց սիրոյ եւ յարգանաց յետին ողջոյնն մատուցանելու՝ մեր արդիւնաւոր իմաստուն եւ հանճարեղ Հովուապետին , որ յանհուն սիրեց եւ պաշտպանեց իւր սիրելի ազգն , չխնայեց գիշեր ցերեկ իւր աշխատութիւններն , զոհողութիւնները , գործունէութիւնները նորա բարգաւաճման . մեծ ճիւղ տարաւ կրթութեան եւ ուսմանց , եւ միշտ հետամուտ եղաւ լուսամիտ դադափարաց գործադրութեան , բարեկամ էր ներկայ դարուս քաղաքակրթութեան եւ յառաջդիմութեանց : Կրօնքն՝ տէրութիւնն եւ ազգն , երեք անբաժանելի սկզբունքներ , որոնցմով ներշնչեալ եւ սոյնորեալ՝ միշտ հաւատարիմ հաշտ եւ ներդաշ-

նակ պահեց իւր մեծ տաղանդով, համակրելի եւ մերձե-
նալի բնութեամբ, հանրածանօթ քաղաքավարութեամբ եւ
ազնիւ բնաւորութեամբ: Սրբազան Մեծի Քահանայապետի
Լեւոն երեքտասաներորդի մտերիմն եւ աջակիցն, ամեն
պարագային եւ ամեն առթիւ վայելեց իւր համակրանքն
եւ սէրն եւ լիովի վստահութիւնը: Իւր լուսամիտ եւ բար-
ւոք եւ զգօն վարչութեամբն՝ լուսահոգի Հովիւն մեր՝ պատ-
կառելի կ'ընծայէր իւր ազգն իրեն հինաւորաց անջինջ եւ
գեղեցիկ աւանդութիւններով եւ Քրիստոնէութեան առաջ-
նակարգ սրբութեամբն եւ պարզութեամբն յԱրեւելս, որով
արժանացած էր իրաւամբ բազում եւ պէս պէս շնորհաց:

Օսմանեան վեհափառ Կայսեր Սուլթան Համիտ Բ. ի հո-
վանաւորութեան ներքեւ Հոգեւոյս Պատրիարքն միշտ կ'ուղ-
ղէր եւ կ'առաջնորդէր իւր ժողովուրդն՝ որով Կայսեր եւ
Նախարարաց համակրութիւնը եւ վստահութիւնը գրաւած
էր, եւ ազգին անգին ծառայութիւններ մատուցած:

Աշխարհածանօթ տիպ մ'էր Ազարեան Պատրիարքն. բո-
լոր Եւրոպական կայսրերէ՝ թագաւորներէ՝ իշխաններէ
պատուեալ, եւ եւրոպական իմաստուն գիտնականներու հետ
հաղորդակցութեան մէջ. ամէնքն գնահատէին իւր սուր ի-
մացականութիւնը, բարձր հանճարը եւ հեռատեսութիւնը:
Հմուտ քաղաքականութեան, պատմութեան, Աստուածա-
բանութեան: Ասկէ ութ տարի առաջ Օսմանեան վեհապետն
չըրձահայեցութեամբ եւ հեռատեսութեամբ դեսպան կարգեց
զՊատրիարքն Ազարեան ներկայացնելու գինքն Սրբազան
Պապին Լեւոն ԺԳ. ին յիսներորդ. Յովբեղեանի Հանդիսին
եւ նուիրելու թանկագին ընծաներ. պաշտօն մը՝ զոր ամե-
նայն յաջողութեամբ կատարեց ի գոհացումն վեհափառ
Կայսեր, որով Պատրիարքին ազդեցութիւնը օր քան զօր
սձեցաւ եւ կանգուն մնաց մինչեւ ցմահ:

Հայութիւն, ո՞վ կը տարակուսէր իւր ազգասիրութենէ
եւ առ ազգն ունեցած անհուն սէրէն. նովաւ է որ կը պտը-
ծենար, նովաւ է որ իրաւամբ կը փառաւորուէր: Իւր Հայ-
րապետութեան չրջանին մէջ ամենամեծ նշան իւր ազգա-
սիրութեան ան եղաւ որ մեր ժողովրդեան ծէսերուն եւ ա-
րարողութեանց եւ մինչեւ անգամ՝ խառն ամուսնութեանց
եւայլ եւայլ պարագաներուն մէջ՝ ազգայնութեան պահ-

պանունն հաստատեց Քահանայապետական յատուկ Կոնկա-
կաւ: Քաջ հայկաբան, հմուտ ազգային եւ եկեղեցական
պատմութեան, Արեւելեան եւ Արեւմտեան հին եւ նոր լեզ-
ուաց, ազգային սիրով եւ յառաջդիմական զգացմամբ տո-
գորեալ՝ կ'աշխատէր անխոնջ, յորդորէր, գրէր անդադար,
հսկէր, հոգար. կատարեալ վարչապետ մը ազգին ամէն պի-
տոյից, ո՛ւր որ իր միջամտութիւնը պէտք էր՝ երբեք չէր
զլանար, առ հասարակ իւր աշխատութիւնները արդիւնա-
բեր կ'ըլլային, յաջողութեամբ կը պսակուէին:

Արդարեւ բազում խոչընդոտներ ունեցաւ, ճգնաժամեր
անցուց, Աստուծոյ օգնութեամբ ամենայն դժուարութեանց
դէմ յաղթանակ կանգնեց, եւ Պատրիարքներու երջանկա-
գոյնն եղաւ: Առաջնակարգ, ամենահարուստ Ազարեան ըն-
տանեաց պատկանող անձնաւորութիւն մը, եկեղեցւոյ իշ-
խան. քիչ պատահած է որ Պատրիարք մը 18 տարի Պատ-
րիարքութեան պաշտօն վարած՝ եւ ամբողջապէս 50 տարի
ազգին ծառայած ըլլայ: Ամենայն փառաւորութեամբ ի վախ-
ճանի շուրջն ունենալով իւր բոլոր ազգականներն, սիրա-
սնունդ կղերն, համայն ազգն, ի խոր սուգ համակերով դա-
մենեսին: Օգոստոսիառ Վեհապետն Սուրբան Համիտ Բ. եւ
Նախարարքն, յատուկ պաշտօնեաներով ցաւակցութեան
զգացմունքներն արտայայտեցին մեր Սիրելի Պատրիարքա-
կան Փոխանորդին, Արհիպպատիւ Աւետիս Արփիարեան
Արքեպիսկոպոսին: Սրբազան Պապն եւ Եւրոպիոյ մեծազօր
տէրութեանց կայսրներ եւ թագաւորներ հետզհետէ ցա-
ւակցական հեռագրեր ղրկեցին առ Արհիպպատիւ Արփիարեան
Տեղապահն: Այս ընդհանուր համախորանաց եւ յարգանաց
արտայայտութիւններն մեծ նշաններ եւ ապացոյցներ էին
իւր մեծ սրտին եւ գաղափարաց եւ անշուքական տաղան-
դին բարձր կարողութեանց:

Մեռա՛ւ նա. անմահ է իւր գործերով եւ յիշատակօք:
Կանգնեց հիմնովին Ս. Լուսաւորիչ Կեդրոնական Վարժա-
րանն՝ որուն մեծամեծ օգնեց իւր անդրանիկ հարազատն
բարեյիշատակ Արիստակէս Էֆ. Աղարեան, որ հաստատուն
եկամուտով տարեկան 25 աղքատ ընտանեաց զաւակաց
կրթութիւնն օժտեց եւ ապահովցուց: Լուսաւորչեան Կեդ-
րոնական Վարժարանն, առաջնակարգ վարժարան եղաւ

Հմուտ եւ ընտիր դասախօսերով, որով Բարիկու առնալնա-
կարգ վարժարաններու կը համապատասխանէ: Լուսահոգի
Պատրիարքի հոգածութեան մեծ նիւթն եղաւ այս ուսում-
նաւարտ աշակերտաց հաստատուն վիճակ մը տալ եւ ա-
պահովել: Գաղղիոյ տէրութեան դիմում ըրաւ եւ ձեռք
ձգեց տարին տասն օժտաւոր աշակերտաց կրթութիւնը
այլ եւ այլ բարձր ուսմանց եւ արհեստից ճիւղերուն մէջ, եւ
հետամուտ էր այս թիւն կրկնապատկել տալու: Յաջողեցաւ
միանգամայն Եւրոպիոյ այլ եւ այլ քաղաքաց կղերանոցնե-
րըն յղել ձրիաբար երիտասարդներ, կոյսեր, ուսանելու հա-
մար կրօնադիտութիւն եւ ուսմունք: Վերականգնեց Ձէյմէ
փողոցի կուսանաց վանքը, գիշերօթիկ եւ ցերեկեայ աղ-
ջկանց վարժարաններն եւ մեծամեծս օգնեց:

Սուրբ Յակոբայ Անկելանոցը իրեն հոգածութեան նիւթ
էր. անձամբ կուգար խրախուսէր Հոգաբարձութիւնը,
կ'այցելէր հիւանդներն եւ պատսպարեալներն, եւ մխիթա-
րէր. իւր ջանիւքն էր որ Ս. Յակոբայ շուրջն տուններ
կանգնուեցան իբր հաստատուն եկամուտ, եւ այսպէսով Սուրբ
Յակոբայ վիճակն ըստ բաւականի ապահովեց:

Ամենուն յայտնի է թէ ազգային ամենածանր պարա-
գտներու մէջ, արծուի թռեկով կը թռչէր եւ նպատակին
ո՛ւր որ էր կը հասնէր, ամէն ճիգ ի գործ կը դնէր, բնաւ
հանգստութիւն չունէր, բաւ է թէ վախճանն բարի ըլլար
և նպատակակէտին հասնէր. գործունէութեան պատկերացումն
էր: Ամեն ազգէ՝ ամէն կրօնքէ՝ ամէն դաւանութենէ՝ իրեն
կը դիմէին, լոյս և օգնութիւն վնտուելու. ինքն միշտ ան-
վեհեր, աղնուական ոգի, առանց խարութեան, չէր խնայեր
նոցա համար աշխատութիւն եւ յոգնութիւն, միշտ երախտա-
պարտ սրտիւ եւ մեծ դոհունակութեամբ կը բաժնուէին թո՛ղ
խօսին այսչափ բարեբարեալք եւ հաստատուն խօսիցս ճշմար-
տութիւնը:

Բարեբաղդ էի մատաղ հասակէս ի վեր նորա բարեկա-
մութիւնը եւ մտերմութիւնը վայելելու. ո՛հ, ո՞րչափ դառ-
նացած էր տիրած ցրտութենէն ի մէջ Հայոց Պատրիարքա-
րանի եւ իր մէջ, սխալ հասկողութեան հետեւանք. եւ ես որ
ի մօտոյ թախանցած ըլլալով նորա ազգային ոգւոյն՝ վստահ
իրաց եւ ուղղամտութեան՝ փափուկ պաշտօն ստանձնեցի,
ամենայն անկեղծութեամբ փաստաբանեցի եղելութեանց

վրայ, եւ հետեւանքն եղաւ հարթումն բոլոր դժուարութեանց, վերահաստատութիւն եղբայրական յարաբերութեանց ի մէջ Պատրիարքարանաց, որով երկու ազգապետներու տեսակցութիւնը սրտաշարժ էր եւ համակրելի. արդարեւ մեծ էր ընդհանուր գոհունակութիւնը, ինչպէս երբեմն երկուքի բաժնուած քսան տարիներէ ի վեր պարակտեալ ազգն ի մի ձուլեց հաշտարար եղանակաւ եւ ամենայն ուշիմութեամբ, եւ մեծ եղաւ յաղթանակն, թողլով մեզ ժամանակին յարմար կանոնադրութիւն, ժողովներ, հոգաբարձութիւններ, եւ այլն, եւ այլն:

Աստուած է միայն կատարեալ եւ անթերի, կարելի է յուսալ մահկանացուէ մը ամեն տեսակ կատարելութիւնք ... քաւ լիցի ...

Այսուհետեւ պատմութեան կը պատկանի լուսահոգի Պատրիարքն մեր, ապագան պիտի խօսի, եւ շատ պիտի խօսի: Օրինակառնունք իւր գործունէութենէն եւ պէս պէս առաքինութիւններէ, վառ պահենք նորա անմահ յիշատակն մեր սրտին մէջ:

Մի՛ վարանիք ձեր ընթացից եւ գաղափարաց մէջ, Աստուած է որ կը հսկէ, կառավարէ ժողովուրդները. միաբանեցէք, ձեռք ձեռքի տուէք նորա արժանաւոր յաջորդ մը ընտրելու, եւ այս պիտի ըլլայ ամենափառաւոր պսակն զոր պիտի ընծայենք իւր գերեզմանին, եւ հետեւինք նորա նշանաբանին՝ հտւատք, յոյս, սէր. եւ այս երրորդութեան շնորհիւն է որ պիտի ապրինք եւ պիտի մնամք:

ՊԵՏՐՈՍ ՇԱՀԵԱՆ

ԱՍՏՈՐԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՆԱՍՈՒՐԲ ԿՈՒՍԻՆ

Ա.

Անարատ յղութիւնն է այն վարդապետութիւն որ կ'ուսուցանէ՝ թէ մինչ բովանդակ մարդկային ազգն ենթակայ է աղամական մեղաց՝ Ամենասուրբ Կոյսն Մարիամ անդոտին յառաջին վայրկեանէ իւր յղութեան բացարձակապէս զերծ եղած է սկզբնական մեղաց արատէն : Ըսել է թէ այս յղութիւն եղած լինի հակառակ բնութեան օրինաց . — ո՛չ , վասն զի Ս. Եկեղեցին զՅովակիմ եւ զԱննա կը ճանչնայ իբրեւ ճշմարիտ հայր եւ մայր Ս. Կուսին , եւ ի Հոգւոյն Սրբոյ յղութիւն պատիւ մ'է որ Աստուածորդւոյն միայն կը վերաբերի : Ուրեմն ինչ որ պակսեցաւ Ս. Կուսին յղութիւն մէջ մեղաց օրէնքն է եւ ո՛չ Բնութեան : Ս. Գրք , Ս. Հարք եւ աստուածաբանական պատճառաբանութիւնք , ահա ինչ որ կը հաստատեն զայս վարդապետութիւն :

Ս. Գրոց մէջ Աստուած կ'ըսէ սատանին . « Եւ եղից քըշ-նամութիւն ի մեջ քո եւ ի մեջ կնոջդ , եւ ի մեջ զաւակի քո եւ ի մեջ զաւակի դորա , եւ սպասեցէ քում զլիտյ եւ դու սպասեցես նորա գարշապարի : » (Ծննդ . Գ. 15.) Այս խօսքերն յայտնապէս կը ցուցնեն թէ այն կին որ թշնամի պիտի լինի զեւին՝ պիտի ջախջախէ նորա գլուխն՝ պարտի անարատ լինել յամենայն մեղաց , վասն զի եթէ մեղաց ենթակայ լինէր , ոչ թէ թշնամութիւն կ'ունենար սատանին դէմ , այլ մասնակցութիւն , հաղորդակցութիւն նորա հետ , ոչ քի կը յաղքեր , կը նուաճէր զայն , այլ կը յաղքուէր , գերի կը լինէր անոր : Դարձեալ Ս. Գրոց այս խօսքերն կարելոր հակադրութիւն մը կը ցուցնեն Եւայի եւ այն կնոջ միջեւ , հակադրութիւն որ ամպատեհ պիտի լինէր , եթէ այդ գերազանց եւ յաղթական կիներն եւս նմանէր Եւայի , յաղթուելով գերի լինելով սատանային :

Երգ Երգոցի խորհրդական գովեստներն ալ բաց ի Քրիստոսէ եւ Եկեղեցիէն կը վերաբերին Ս. Աստուածածնի , ինչպէս հասկցած են առին Ս. Հարք եւ մեկնիչք Ս, Գրոց : Ահա սողեր յորս անհնար է չտեսնել սովորական գովեստներէ վեր բան մը . « Իբրեւ յուշան ի մէջ փշոց , այնպէս մերձաւորդ իմ ի մէջ դստերաց : » (Երգ. Բ. 2) « Ամենեւին գեղեցիկ ես , մերձաւոր իմ , եւ արատ ինչ ոչ դոյ ի քեզ : » (Անդ. Դ. 7) « Մի է աղաւնի իմ , կատարեալ իմ , մի է մօր իւրոյ , ընտրեալ ծնողի իւրոյ . տեսին զնա դստերք եւ երանեցին նմա , թաղուհիք եւ հարճք գովեցին զնա : » (Անդ. 2. Ծ.) Արդ . Ի՞նչպէս ենթադրել թէ արատաւոր էր , մեղուցեալ էր նա զոր Ս . Դիրք կը հռչակեն ամենեւին գեղեցիկ , բոլորովին անարատ , կատարեալ , եայլն :

Ս . Հարց վկայութիւնք անթիւ են , յիշենք միայն հետեւեալներն , « Ամենասուրբ կոյսն հաղորդակից եղաւ մահկանացուացս բնութեան եւ ո՛չ Մեղաց : » Ս. Կիպրիանոս⁽¹⁾ :

« Ահա կոյս մը յորում զգտնուեցան ոչ կապանքն սկզբնական մեղաց եւ ոչ կեղեւն ներգործական մեղաց : » Ս. Ամբրոսիոս :

« Եբբ խնդիրն սկզբնական մեղաց վրայ ե՛ջեմ ուզեր որ Ս. Կոստին անուը տրուի : » Ս. Օգոստինոս⁽²⁾ :

Ուրախացիր , ո՛վ կոյս , եւ ջախջախէ զգլուխ օձին : Ուրախացիր , լի՛ շնորհօք : Անեծքն դադրեցաւ , ապականութիւն՝ ջնջուեցաւ . թշուառութիւն տեղի տուաւ , ուրախութիւն ծաղկեցաւ արդ . » Ս. Յովն. Ոսկերերան :

« Ձերծ եղար ամենայն մեղաց սկզբնական եւ ներգործական , եւ միայն դու եղար այսպէս : » Ս. Բեռնարդոս :

« Այսքան եղաւ մաքրութիւն Երանուհի , յորում ոչ սկզբնական եւ ոչ ներգործական մեղք գտնուեցաւ : » Ս. Թովմաս Աբուինացի :

« Երանուհի կոյսն ազատ եղաւ սկզբնական մեղաց ցանկութենէն , որովհետեւ առանց անոր (սկզբնական մեղաց) յղացաւ (concepta est) : Ս. Բեռնարդինոս Սինացի :

(1) Sermo de Nativ. Christi.

(2) De Natura et grat. c. 36.

« Վայել էր որ Մայրն Աստուծոյ լինէր ամենամաքուր առանց արատոյ , առանց մեղաց : Հետեւաբար վայել էր որ ի յղութեան լինէր ամենասուրբ : » Ս. Թովմաս Վիլլանովացի :

Միեւնոյն վարդապետութիւն կը պաշտպանեն եւ կը քարոզեն Ս . Դիոնեսիոս Աղեքսանդրացի , Ս . Եփրեմ , Ս . Եպիփան , Ս . Գերմանոս , Ս . Յովհան Դամասկացի , Ս . Դոմինիկոս , Ս . Անտոն Բատուացի , Երանելին մեծն Ալպէրդոս , Ս . Վինչենցիոս Ֆէրարեան , Ս . Լաւրենտիոս Յուստինեան , Ս . Իգնատիոս տը Լոյօլա , Ս . Կարոլոս Պորոմէոս , Ս . Փրանկիսկոս Սալէզեան , Սրբուհին Թերեզա , Ս . Ալփոնսոս տը Լիկորի , Յովհաննէս Սկովր , Սիւարէշ , Պօսիւէ , եւ ի մի բան ամենայն Հարք եւ վարդապետք Արեւելեան եւ Արեւմտեան Եկեղեցոյ :

Բայց տեսնեմք այժմ թէ ի՞նչ է ի վաղուց անտի մեր Հայ . Եկեղեցոյ դաւանութիւնն առ այս : Նախ դիտելի է թէ մեր հոգեշնորհ եւ վեհիմաց Հայրապետք ամենէն աւելի բոցեռանդն ջերմեռանդութեամբ վառուած էին տո « Սերովքէն հոգեղէն » , առ « Երկնաւոր արքայուհին » , առ « Մայրն Աստուծոյ » : Արդ ի յառաջագոհեմ (a priori) կրնամք ըսել թէ Հայ . Եկեղեցին ընդունած է զայս վարդապետութիւն , զի ինչպէս կը դիտէ աստուածաբան-իմաստասէր մը , կը բաւէ ընդունիլ Ս . Կուսին Աստուածամայրութիւնն , կը բաւէ ընդունիլ քրիստոնէական հաւատքն , դաւանելու եւ ընդունելու համար աներկբայապէս Անարատ Յղութիւնը ⁽¹⁾ :

Հետեւեալ սքանչելի օրհներգութիւնք եթէ ոչ ուղղակի գէթ անուղղակի վկայութիւնք կրնան համարուիլ յիշեալ վարդապետութեան :

(1) L'Œuvre de l'Incarnation comprend Marie, commence à son âme, à sa personne, et par conséquent à sa conception. —

— J'en conclus que cette Conception est Immaculée.

La foi chrétienne étant passée, l'Immaculée Conception de Marie n'est plus qu'une question de bon sens. Aug. Nicolas. (La Vierge Marie et le Plan divin, t. II. p. 1130) .

Արդարեւ ինչպէս ենթադրել՝ թէ անկեղծ առաքինի եւ սրբաշունչ հոգիներ կարենան կասկածիլ թէ մեղօք յղացեալ արատաւորեալ զոխոց գերի եղած լինի այն էակն՝ զոր կ'օրհնէին այնքան ինքնազղեցիկ շէտերով եւ զոր կը հռչակեն հանապաղ «սայծառագոյն քան զարեգակն», «վեհագոյն սերովրէից», «ամենագովելի եւ քան զերկինս բարձրագոյն» :

«Ընտրեալ յառաջ քան զհիմունս ի սկզբանէ աշխարհի, տումար անճառ անքնին եւ ամպ թեթեւ լուսածին, բարեխօսեա՛ Միածնին, Աստուածածին Մայր Բանին» :

«Որ քան զարեգակն պայծառագոյն Մարիամ, մի՛ դադարի՛ր բարեխօսել վասն մեր, Քրիստոսի Մայր Աստուծոյ մերոյ» :

«Զքեզ մօրենի անկէզ, լեռոն վիմածին, դուռն փակեալ եւ աղբիւր կնքեալ, նախատեսացն զուշակեալ մայր եւ կոյս, հոգեւոր երգով զքեզ բարեբանեմք եւ փառաւորեմք զմիածին քո զՈրդին» :

«Ամպ թեթեւ յերկրային յանկութեանց սուրբ կոյս եւ վառարան աստուածային բոցոյն, որ զցօղն հայրաբուխ անձրեւեցեր ի լանական երկիր, որով բնութեանս բուսան արդարութեան սուրբ բոյսք, վասն որոյ օրհնաբանեմք զքեզ յաւուր քո ծննդեան» :

«Ամենագովելի եւ քան զերկինս բարձրագոյն, որ զանհասանելի զՏէրն յորովայնի քում կրեցեր, եւ ցնծութիւն աշխարհի ծնար, վասն որոյ ամենեքեան զքեզ միշտ մեծացուցանեմք» :

«Առ քեզ ապստինիմք Ամենասրբունի, գերագոյն եւ հրաշալի, եւ բաշխող բարութեանց, աղբիւր եւ ծարաւեաց եւ հանգիստ աշխատելոց, եւ եղեր վերջնկալ աստուածային բանին» :

«Աստուածածին գերագոյն երկնից ցուցար խորան եւ առագաստ, քանզի ծաղկալ լոյսն ի Հօրէ՝ բնութեանց էից անտանկին՝ պարագրեցաւ ի քում յորովայնի, հոգեւոր երգով զքեզ միշտ մեծացուցանեմք» :

«Աստուածածին գերագոյն քերովքէից, բանին բարձող որ զամենայն կրէ զօրութեամբ, բարեխօսեա՛ սու Տէր վասն մերոյ վրկութեան» :

Այս հրաշալի էջերէն զատ՝ ունիմք նաեւ բացայայտ եւ անմխտելի վկայութիւններ, ինչպէս .

«Անթառամ ծաղիկ անդատապարտ շառաւիղ վերաբուսեալ

յարմատոյն Յեսեայ, զքեզ Նոսրիսան կանխաւ վերագոչեաց
եօթնարփին շնորհաց Հոգւոյն ընդունարան դու, Աստուածա-
ծին եւ կոյս զքեզ մեծացուցանեմք : »

Ի՞նչ կը նշանակէ դատաւարտութիւն չկրող շառաւիղ .
ո՞րչափ տկար, ո՞րչափ միամիտ պիտի լինէր այս բացատրու-
թիւն, եթէ նշանակէր միայն ի դժոխոց անդատաւարտու-
թիւն մը : Ի՞նչպէս գովեստի տիտղոս մը համարիլ զայս նմա
զոր կոչած էր Աստուած ամենէն դերաստիճան եւ անճառելի
բարձրութիւն, — Աստուածամայրութեան :

Եթէ չենք ուզեր բառից ամենէն որոշ եւ պայծառ իմաստ-
ներն խանգարել պէտք է ընդունիլ՝ թէ « անդատաւարտ շա-
ռաւիղ » կը նշանակէ շառաւիղ մ'ի որ բնաւ դատաւար-
տութիւն չի կրած, եւ հետեւաբար զերծ մնացած է իսպառ
ի սկզբնական մեղաց : Տիրամօր հոգելից ծառաներէն մին,
ջերմեռանդն Վարդան վարդապետ, այսպէս կը մեկնէ. « Ան-
դատաւարտ շառաւիղն ասել՝ թերեւս զեւա ածել զմտաւ, որ
յԱզամայ հատաւ կողէ՝ որպէս շառաւիղ յորթոյ, եւ մեղաց
պտուղ ցուցեալ՝ դատաւարտեցաւ ի մահ եւ մայր եղեւ մահ-
կանացուաց : Այլ անարատն իսկուհի, յամուլ ծնողաց արդա-
րոց շառաւիղ շնորհաց ընծիւղեալ, կենաց եւ փրկութեան
ցուցեալ պտուղ՝ արսաքոյ եղեւ Նայի պարտոցն, պատճառ
եւ մայր կենաց եղեւ եւ ասացաւ : »

Սքանչելի են նաեւ խորհրդածութիւնք մեր հրեշտակա-
նման երկնախօս վարդապետին՝ Ս. Գրիգորի Նարեկացւոյն .
« Որ ի գրութենէ խառնութիւն քառից յեղանակեալ տա-
րերայ անկցորդ մնացեր ի մասնէ հողածնելոցս հասարակաց,
ոչ բերող ծանրութեան բնակալիք համաստեղծս կարեաց : »
Թէ՛ ըրողը այս խօսքերն կ'ակնարկեն սկզբնական մեղքն,
յայտնի կ'երևի թէ յաջորդ տողերէն . « Սլացեալ հասեր ի
բարձունս երկնից իբր անընդունակ ապականութեան եւ Մահու
լուծման . մարմնն՝ յորմէ պատկառեաց ամօրով պարտիքն
մահու : »

Առ ի՞նչ պատկանել մահու, կը յաւելու քաջամուտ հե-
ղինակ մը, արժանաւոր յաջորդ մ'է մեր անմահ Հայրապե-
տաց, առ ի՞նչ պատկառիլ մահուն, բայց զի չեղիա զայն ինչ՝
որոյ դատակնիք էր պարտիքն մահու (1) :

ՆԵՐՍԷՍ Յ. Վ. ՓԱՓԱՋԵԱՆ

(1) Տեառն Եղեւարդայ Վ. Հիւրմիւղ « Աստուածաբանութիւն Տե-
սական », Բ. հատոր, էջ 176 :

ԱԼՊԵԱՆՔ

ԱԼՊԵԱՆՑ ՃԱՄԲԱՆԵՐՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 1)

Որչափ մեծ եղած է ասոնց հարած սպանն գիտնոց եւ արուեստաւորներու եւ մաղցողներու, Հսկայի կապանին մէջ՝ որ Ս . Թէոտիլէն աւելի չատ բարձր է՝ ուր Սոսսիւր տասնու-վեց օր վրանի մը առկ վտանգալից կեանք վարեց , այսօր իտալական Ալպեան կաճառին Աոստեան ճիւղին ձեռամբ ասպընջական դիտարան մը բարձրացած է . յորում ամեն դիւրութեամբ գիտական քննութիւնք կը կատարուին, Loppé սառնարանաց հռչակաւոր պատկերահանն հոս իր արուեստանոցն հաստատած էր : Իսկ մենք՝ տոսկական արչաւօղներ, այդ ասպնջարանին եւ ուրիշ նմաններու շնորհիւ՝ երբեմն անկարելին կարելի կ'ընենք, աշխարհիս ամենէն մեծ եւ ամենէն հաճոյական զուարճութիւնն կատարելով, ազատ եւ մաքուր չնչելով միայնութեան յանձնուած կեանքն եւ օդն , նկատելով այն որ սովորական չէ մեզ համար . կը դիտենք եւ չենք յագենար :

Սէրվէնի սարսափելի կոթողին վերելից հնարքն կը պըրպըտենք դիտակներով , կայ վտանգաւոր շուրթ մը՝ ուսկից վեր կը մաքըցին 1865 էն ի վեր աներկիւղ յանդուգներն , այլ միշտ յիշելով քովիկը կեցած լուռ ու մունջ գազան անդունդն , ուր առաջին յաղթանակող քաջերուն չորսն ինկան կորսուեցան : Ուղեցոյցնիս այս տխուր պատմութիւններն կ'ընէ , իսկ պանդոկապետն 1879 ին տհարկու դէպքն կ'երկրորդէ . պատուկերահաններն կ'ուրուաղծեն , բնապատումներ սառնապատովասիւն վտիտ բուսականութեանն ի խնդիր են . քարկոտրուկն , սառնարանի մրտաւարդին , եւն : Օր մը այս յիշատակներն՝ այս ժամերն պիտի պատկերին մեր աչքին : Հետաքրքիրներն հեռուէն ձեան ճերմկութեան վրայ սեւ կէտեր կը

նշմարեն . վայրի այծերն են : Այս Զուխցերիայէն Իտալիա անցքն կամ փոխադարձ՝ յաճախեալ է յոյժ , նոյն իսկ բազմաթիւ կանայք եւ գալրոցականք ամեն տարի կը կտրեն այս ճամբան : Շատերն կ'աճապարեն , չեն զիշերիւ այս բարձանց վրայ . մեղքը չալահինն : Ալպեանց արեւելքն եւ մուտքն՝ սառնարաններուն այդ պահուն ընծայած տեսարանն՝ աշխարհիս չնաշխարհիկն է : Լսենք Սօսիւրը , Ալպեանց մեծ բանաստեղծ զիանականն , որ ներշնչուած կը խօսի . « Տասնու-վեցերորդ եւ վերջին երեկոյ զոր Հօկայի կապանին վրայ անցուցինք՝ դիւթական եղաւ : Կարծես այդ մեծ բարձուքն կ'ուզէին որ ասանց յաւելու չթողունք զիրենք : Զմեզ չըջապստող եւ մեր վրայ տիրապետող կատարներն եւ անջրպետ եղօղ ձիւնն՝ վարդի եւ կարմրի ամենէն գեղեցիկ աստիճաններով կը դունաւորուէին . իտալական բոլոր հորիզոնն լայն ծիրանի գօտիով մը եղերուած էր , բոլորակ լուսինն այդ գօտիէն զուրս կ'ելլար իր պերճ վայելչութեամբն , կրակի գոյն առած : Շուրջանակի օդն հովերական Ոլիմպոսին մաքրութեամբն եւ յստակութեամբն կը շնչէր . մինչդեռ խորածորներն եւ հովիտք թանձր մէզի մէջ միուած՝ շօշափելի խաւարով ծածկուած էին : Այլ ի՞նչպէս դժեւ այս գեղեցիկ երեկոյիս յաջորդող գիշերն . երբ իսպառ լուսոյ վերջալոյսն՝ լուսին իր զալկացեալ լոյսն սիռեց ձիւնատարած միջոցին եւ թանձր ժայռուտներուն վրայ՝ որով մեր հիւղիկն չըջապատեալ էր : Ո՛րչափ այս ձիւնադաշտն եւ սառնակոյտն արեւու ճաճանչներու տակ անտանելիք՝ գեղատեսիլ եւ ակնապարար կը հանդիսանային գիշերային աղօտ ջահին զալկահար լուսովն : Ո՛րչափ գեղեցիկ հապապտկեր կ'ընծայէր որձաքար ապառաժներու դորչախայտն , եւ այնչափ յանգուզն ձեռքերէ կրած հատածներն՝ այդ լուսափայլ ձեան ճերմկութեան մէջ : Միթէ այդչափ վշտերու եւ ճգերու չի՞ փոխարիներ այս լին պատկերին տեսարանն : Կը բարձրանայ հողին , մտաց աչքն կ'ընդլայնի դողցես . եւ այս վեհաշունչ լուսութեան մէջ բնութիւնն կարծես իր ահաւոր մեծութեամբն կը խօսի մեզ հետ , եւ իր խորհրդաւոր դադտնեաց մասնակից կ'ընէ : Եթէ այսպէս է արեւուն մուտքն Ալպեանց վրայ՝ նոյնչափ եւ աւելի ուղեք է զիսնալ արեւու ելքն : Ամառներն ամեն անտու հազարաւոր ուղեւորներ կը դիմեն Ալպեանց այս կամ այն ծաղն՝ արեւելքն զիտելու համար : Ս . Թէոփուլի եւ Ալպեան ուրիշ ասպաստանարաններու

մէջ բնակելու ստիպուողներն վաղայարոյց են : Այս խրճիթներու կեանքն ախորժելի չէ, արեւելքի տեսարանն չքնադ է հոս : Սակայն ժամանակն հասաւ. ճամբայ իյնալու ենք : Տաք ըմպելիով կազդուրենք սրտերնիս ցրտին դէմ . պարանաւորինք անդունդներու դէմ : Դէպ իտալիա իջնող սառնարանին այս մասը՝ թէպէտ եւ զառիթափ է՝ սակայն շատ համառօտ : Ժամուան մէջ կը հասնինք մինչեւ ժայռերն եւ տապա մարզն՝ ուր առաջին օթեւանն կայ Ս. Թէոտիւլէն իջնողներուն համար : Ահա Վալդոռնանքէ հմայիչ զիւղն, սքանչելի զիրք, վնճ տեսարան, կեանք եւ կենդանութիւն պարզեւ է հոս բնակողներուն : Այսպէս են առհասարակ իտալական կողին վրայ նայող բոլոր գիւղերու եւ քաղաքներու վիճակն : Մինչեւ Քառղիլիոնէ կ'երթանք այս հեշտալի ճամբով, Առաջայի ձորին մէջէն, մերթ ընդ մերթ հետքին վրայ դառնալով, Վարդ լեռն եւ Սէրվէնն ողջունելով : Ս . Թէոտիւլի ուղեգնացութիւնն հոս կը լմնայ : Ամեն սրունքներու յարմար է այս արչաւանքն, որ Ալպեանց ամենէն զուարճալին եւ գեղեցիկներէն մին եւս է. ոմանք աւելի յանդուգներ՝ բաւական վտանգաւոր չէ կ'ըսեն, տոգոհ են, բայց մենք գոհ ենք շատ :

(Շարայարեյի)

ԻՄԱՑԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

(Շարունակութիւն տես քիւ 1)

Վեչտասաներորդ դարուն վերջերը՝ Սպանիոյ խեղճուկ քաղաքի մը խաւար նկուղին մէջ անձանթ դէմք մը հաշելով հառաչելով կը մաչէր : Անդամատեալ էր եւ վիրաւոր . վաթսրնամեայ գրեթէ . ծովու եւ ցամաքի վրայ Սպանիոյ պատին պաշտպանած : Չգիտեմ ինչ հակակիր զգացմամբ ձգուած էր այդ որչին մէջ , ուր ոչ ոք երբէք կ'այցելէր . զոր ոչ ոք կը խորհէր , որ ամեն կողմանէ լքուած թողուած էր : Հրաման ունէր գրելու . վիպական գիրք մը շարադրեց զրօսնըլու համար :

Ամենէն անարգուած այդ հեղինակն՝ որ թշուառութեան անդնդոց մէջ՝ Դոլեսոյի Արքեպիսկոպոսին եւ Լեմոսի կոմսին առատաձեռնած պատառիկ մը հացով մահուան դէմ կը մաքառէր՝ կը կոչուի Միքայէլ Սէրվանդէս Սահալեարա . Տոն Քիչոդի ստեղծողն : Խաւարի մէջ կեանք վարեց , խաւարի մէջ մեռաւ . Սյսպէս կ'ըսէ Պ . Ph. Chasles , Դաղղիոյ Վարժարանին ուսուցիչն .

Անցնինք ծովն մտնենքն յԱնգլիա , նոյն դարուն . Լոնտրայի արուարձաններէն միոյն փոքրիկ տնակի մը մէջ՝ մինակ սենեակ մը վարձած է անգարդ եւ անպաճոճ՝ համեստ մարդ մը . Քաղցրաբարոյ , տխուր , ղիւրադրգիւ , ընտանի եւ երկչոտ : Եթէ ժամանակ ունենայ իր սովորական զբաղմունքէն դուրս՝ Բեզրաբքայի նման նուաղներ կը շարադրէ . իր մխիթարութիւնն եւ հաճոյքն է այդ . Տխուր եւ փափուկ ներշնչում մ'ունի : Քաղաքական Անգլիան ոչեք իր մասնակցութեանց կարօղ եղած է զանի մղել : Բաղդը թշուառութեան կը դատապարտէ զնա . թատերական բեմերու վրայ կը տեսնուի , անարգ արուեստ այդ դարուն : Զգայուն է .

կը կրէ չարաչար , կը տագնապի , կը խռովի : Կենաց աշունը կ'ըսկսի , դժգոհ է ինքն իրմէն : Ա.ի մ'աճիւն դարձած է անոր կեանքը , հոգին սպառած է . կը դառնայ այդ մարած քնակարանին մօտ կը նստի , եւ տխուր աչերն կը լեցուին :

Այդ նուագներու մէջ կը կարդանք իր ներքին յայտնութիւններն , իր խոստովանութիւններն :

Բարեկամ ունէր , այլ ոչ ոք անոր տաղանդն ըմբռնած էր . կը սիրէին զանի իր քաղցր ընտելեան համար , կը սիրէին զանի իր նուագներուն շնորհացն համար :

Կենաց աշունն՝ պիտոյից դադարումն չէ , դուցէ թէ աւելի պիտոյից ստիպումն . հարկ էր ապրիլ : Վարժարաններու բարձր ուսմանց աշակերտած չէր . ամեն տեղ՝ փոքրահատոր վեց բեննայի թարգմանածոյ՝ մանաւանդ իտալական՝ սիրուն վէպեր եւ պատմութիւններ կը վաճառէին , կը գնէ . թատերական խաղերու կը վերածէ : Թատերախաղն այն ատեն այս օրուան լրագրութիւնն էր . դժբաղդ տաղանդներու շահու աղբիւրն : Թատերական խումբերու ձեռք կ'իյնան այդ երկուքն . միջակ է ընդունելութիւնն , Չէքմէն եւ Մարլո կը վերադասուին . ոչ ոք կ'ուզէ զբաղիլ այդ նոր խեղճին գրածներով : Այս երկու յիշեալներն եւ Լիլի եւ Ուէպսդըր շատ բարձրագահ էին քան թէ այս թշուառ չքաւորն՝ որ կը տուայտէր գիշեր ցերեկ գրիչ չարժեկով :

Երեսուն տեսակ տեսակ գեղօններու աւարտումէն յետոյ կը քաշուէր իր ծննդավայր գիւղն . եւ խնայած՝ գումորով կը կտրատէր իր ծանօթ կենաց վերջին տարիներն : Այս մարդն է Ուիլեմ Շէքսպիր . կ'ըսէ Nathan Drake .

Սէրվանդէս եւ Շէքսպիր հաղիւ . թէ հանգչած են իրենց դառնութիւններէն՝ եւ ահա տեսարանն կը փոխուի : Տոն Քիչոդ ամեն լեզուի կը թարգմանուի , Տոն Քիչոդ՝ արիւար մը կը հանդիսանայ : Հայրենակիցքն որ անզգայ էին իր թշուառութեանց՝ իրենց գրական զահին վրայ կը բարձրացունեն զինքը : Մահուանէն վերջը սակայն :

Եւրոպա ամբողջ զգաց այդ դրոց նպատակն . դադափառականին անկումն էր եւ ասպետութեան մահն : Խեղճ եւ թիւր մարմնով անծանօթ գիւղի մը մուտ նկուղին մէջ տուայտանօք մեռնելու դատապարտուած ծերուկի մը գրիչն էր այդ :

Ամբողջ Եւրոպա դգածուեցաւ այդ ոգիէն . Վոլդէր , Սուիճդ եւ Լը Սաթ տողորուած են նոյն դաղափարներով :

Շէքսպիրի վիճակածն անհամեմատ աւելի է առաջինէն , Սէրվանդէս կը ճանչնար իր կորովը, վստահ էր իր վրայ . մինչդեռ սա անտարբեր այդ ամենուն՝ իր մահուանէ ետքը հեղինակ կը հանդիսանար կրկին դպրոցներու եւ կրկին մատենադրութեանց :

Իր կտակին մէջ կը յիշէր իր աղջիկը, կինն, եւ հաճոյից եւ վշտաց քանի մը բարեկամներն . Ոչ երկասիրութիւն կը յիշէր , ոչ համբաւ :

Կը մեռնի Շէքսպիր . եօթնուտասներորդ դարն կ'ըսկսի . կրօնական եւ քաղաքական հոգերն կը պաշարին զԱնգլիա . կ'ընկճի , կ'ընկղմի թատերականն . Կը մոռցուի Շէքսպիր . ոչ ոք կը յիշէ . բաց ի կրկնակ անձերէ , որոնց մին Միլտոն , միւսն Կարոլոս Ա. : Այս հակառակ գլուխներն՝ կրթուած եւ փափուկ սրտեր՝ կը պահեն իրենց սէրն անվողով : Գաղղիոյ՝ Սպանիոյ՝ Իտալիոյ մէջ ոչ ոք կը յիշէ այդ դարուն Շէքսպիրի անունն . եւ ոչ իսկ հոյակապ յիշողութեան տէր անձինք , ինչպէս են այդ դարու մէջ Պայլեէ եւ Դիրապոսքի : Գրոմուելի կը յաղթանակէ եւ կը գահակալէ Կարոլոս Բ. : Գաղղիական աղղեցութիւնն կը զօրանայ անգլիական մատենադրութեան վրայ . կը քննուի Շէքսպիր , այլ դառնօրէն : Սէրվանդէսի յաջողութիւնն չունենար սա : Այլ որչափ ուշ՝ այնչափ անուշ :

Ութնուտասներորդ դարուն մէջ կ'սկսի սթափումն Շէքսպիր յանկարծական կը բարձրանայ : Բոք երգիծարանն , Ղոնսըն դասականն եւ նոյն իսկ Վոլդէր կը ցնցեն մտքերն : Մէկուկէս դար պահանջեց մտաց կրթութիւնն . Կ'ըսկսի յաղթանակն , փառք եւ պատիւ Շէքսպիրի . կը տարածուի հռչակն, եւ իր աղղեցութիւնն կ'ըսկսի տեսուիլ Գաղղիոյ մէջ եւս : Նոր մատենադրութիւն մ'ալ կ'երևի Գերմանիոյ մէջ . Շէքսպիրն ուսումնասիրելով կը ծնանին Կէօթէ եւ Շիլլէր եւ Վիէլանտ : Տեսողական նախնական հանճարն կը գտնեն հոն . հիւսիսի շունչն իր բնական վիճակին մէջ . հետազոտութեանց խոր ու անվրդով կերպն . բացարձակ անկողմնակալութիւն . եւ այս ամենն անհնարին ծանօթութեամբ մարդոց՝ աշխարհի կրկն՝ եւն . զոր ոչ ոք ունեցած է այս չափով : Գերմանական բանաստեղծութեան ակն ու աղբիւր Շէքսպիրն է . հասարա-

կայ տղբււրն , ուր կը դիմեն ամենքը , ուսկից կը յագնան անխտիր : Ներկայ Գերմանիոյ Հոմերն :

Հիւսիսի այդ ողին կը շնչէ մինչեւ հարաւ , կը մտնէ Սպանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ : Ռոսսիոյ Շէքսպիրի կ'աշակերտի : Անգլիա մանաւանդ յատուկ յարգանքով կը սիրէ իր լքած գաւաին , անոր կ'աշակերտի երկու դար յետոյ Ուոլդէր Սքոթ :

Երկու դարեր ուրեմն հարկ եղան սա՛նիլ հանճարի մ'աղ-գեցու թեան տիրապետութեան համար :

Ոսկերեւանին նշանաւոր խօսքն է . Կան գաղափարներ որ մէկ դարու մէջ կը բողբոջին եւ միւսին մէջ ալ կը թռումին : Գրիստանէական բողբոջն Աստուածաշունչ Գրոցն էր , Աւետարանին մէջ կու տայ ծաղիկն :

Այս համառօտ օրինակս բաւական ըլլայ համոզելու մշտ-քերն երկու կէտի վրայ . մին՝ գրագիտաց թշուառ եւ դժուար կացութեանն , զարերէ ի վեր . միւսն՝ առանց բնաւ ժամանա-կի եւ հեռաւորութեան երեսէն վտանգելու՝ իմացականութեան յաւիտենական զօրութեան ազդեցութեանն առ հասարակ մտաց վրայ : Խաւարէն ցայտելով ի լոյս եւ տարածելով իր թեւերն համասփիւռ : Այսպէս եղած է ազդաց իմացականութեան բարձրացումն . միշտ իրարու վրայ ազդելով :

Պատմութեան ընթացքին մէջ մտաւոր զարգացման ազ-դեցութիւնն հաստատապէս դործած է : Ասորեստան երբեմն արեւելքի ամենէն հուժկու իմացականութիւնն իր փոքրիկ մէկ քաղաքէն եւ ափ մը ժողովրդէն գիտութեանց եւ ճարտարու-թեանց լոյսն ընդունելով՝ իմա քաղդէականէն , որ գաղութ մ'էր հիւսիսային կողմէն , մինչեւ ի Հնդկիս եւ ի Ճինս կը ափսէր զայդ , եւ մինչեւ Իտալիա կը հասցունէր : Ամեն ժա-մանակ՝ որչափ ալ դժուար եւ թշուառ՝ դործած է այսպէս : Ոչ թէ նիւթական զօրութեան հետ համեմատական կշռով՝ այլ առանձինն աննիւթին ազատ թռիչովն . մտաց գերիվերոյ բարձրութիւնն չգնելով բնաւ ի կշիռ նիւթականին դձուձ ստրկութեան շահերուն հետ : Այսպէս է գրոց քննութեան համար կարեւոր եւ հարկաւոր գիտութիւնն : Իտալիա կեր-պարանափոխ կ'ընէ զԴադլիա եւ զՍպանիա . ոչ թէ իմացու-կանութեան արտայայտած ձեւերով եւ բառերով եւ բացա-

նորութեամբ ու զրոյցներով, այլ ոգւով, Եթէ առաջիններն ալ կան՝ շատ բան է. բայց ոչ եթէ պատճառածն. Դիրք ու գրութիւնք իրենց ողին ունին. այդ իմացական ողին է որ առանց անջրպետ եւ միջոց խորհելու կ'անցնի ու կ'ազդէ, կ'ենթադրուի նախ մերձաւորին եւ ապա առանց յապաղելու հեռաւորին. երկտրական եւ աւելի իմն հոսանք մ'է, որով ընկերութիւնք կը նորոգուին հոգեով պարարուն, Բողոքական Պալլ կաթուղիկէ Մոնդէնեքի աջ կը ձգէ. Տանդէ կիպելհանն՝ Բրովանսի սիրերգողին, Մոլէէր՝ Դերանսի. զրազիտութիւն եւ զրազէտք զուգուած են իրարու հետ ներդաշնակ եւ սերտ սիրով. Այսպէս իւրաքանչիւր ազգ իր նախահարց առաջնորդութեան վրայ յեց՝ կ'ազդէ եւ կը գործէ ազգաց եւ սերնդոց վրայ :

Ո՛ւր է այս խօսքերուս նպատակն : Արժանաւոր գրագէտն ոչ թէ իբրեւ լեզուի մը ռճերուն կարգադրողն եւ կանոններու ու զրոյցներու սարքօղն՝ այլ իբրեւ արեւելեական եւ առտնին քաղաքակրթութեան սիրողն պէտք է նկատուի :

Գրագէտներու յանձնուած եւ ի գլուխ հանած պաշտօնն մեծ է : Անշուշտ հետաքրքրական է գիտնալ՝ թէ ինչ ստացաւ իւրաքանչիւր ազգ իր հայրերէն, եւ ի՞նչ աւանդեց իր յաջորդաց զրական ասպարէզին մէջ. այլմտքերու մտացվր այ գործածըն՝ ժողովրդոց յաջորդաբար եւ փոփոխակի այլափոխութեանց կերպն՝ միոյ միոյ տուածն ու ընդունածն՝ այս փոփոխութեանց որդեամբ ազգութեանց այլայլութիւններն՝ զրազիտական բաժնին գիտութեան ամենէն զօրաւոր հիմունքն են : Աչքի առջեւ ունինք եւրոպական հիւսիսային հանճարն՝ որ ընդերկար կղզիացած միալէն յետոյ՝ վերջապէս հարաւային հանճարին առջեւ կը բանայ դռներն. Գաղղիա եւ Անգլիա կ'ազդեն ու կ'ազդուին փոփոխակի իրարու վրայ՝ իւրաքանչիւր ազգ փոխանակաւ կը կրեն իրարու ազդեցութիւնքն եւ իրարու վրայ ազդիչ կը հանդիսանան, աստուածարմատկան Գերմանիոյ՝ ճարտարարուեստ Իտալիոյ՝ դորժուենայ Գաղղիոյ՝ կաթուղիկէ Սպանիոյ՝ բողոքական Անգլիոյ յատուկ ազդեցութիւններն կ'ազդեն իրարու վրայ, որով հարաւային ջերմութեան առջեւ հիւսիսածին Շէքսպիրն կը փառաւորուի, Կալվինեան Մի-

լսոն կը գեղեցկանայ, ի մի բան ըտր այս կենդանի ոգիներու սերտ հաղորդակցութիւնք՝ համակրութիւնք եւ հակակրութիւնք, իբր հաճոյք ընդունուած, այլ իբր օրէնք հաստատուած, մարդկային սեռին պատմութիւնն կը կազմէ մատենագրութեան զերն ։

Մտաւորական այս զարդացման ժողովրդէ ի ժողովուրդ-փոխանցումն՝ երկար աշխատութիւններու առարկայ ըլլալու արժանաւոր է ։ Սակայն ինչ յատակագծի վրայ եւ ինչ շաւղով քննելու է . ահա այս կրկին կէտերն են մեծ խոչընդոտն յարուցանողներն ։

Մա՞րթ է արդեօք Բուստրիոյի կամ Շլէկելի պէս վեր ի վերոյ ակնարկով մը մատենագրութեան ամբողջ էութիւնն ընդգրկել, կամ թէ Ուարդընի հման մատենադիտական պատմութեան մը քսաներորդ մասին միայն զոհել ամբողջ կեանքն ։

Թուի ինձ թէ յաջորդաբար որոշ եւ քանի մը զանազան գիւտար կէտերու ուշադիր եւ հիմնական քննութեամբ՝ հեռաւոր եղկութեանց մոռցուած համեմատութիւնն եւ յարաբերութիւնն կրնանք ի լոյս հանել ։

Կղզիացումն հնարաւոր չէ, գիտենք սպանիական եւ անդլիական մեկուսացած եւ կղզիացեալ բնադրոշմն կրող ժողովուրդներն . որոնց համար անկախ մնալն եւ ուրիշի ազդեցութեան չհետեւիլն անհնարին հաճոյք կարծես կը պատճառէ ազգային ոգւոյն, եւ սակայն ինչպէս յայտնի է՝ իմացականութեան կրթութեան համաշխարհիկ յաղթանակէն անմասն չեն եւ մեծապէս ազդուած են իրենք եւս . կղզիացումն մահ է, Շէքսպիր Իտալիայէն փոխ կ'առնէ, Բոք՝ Գաղղիայէն, Պէն Ճոնսոն՝ Հռոմէն, Սերվանտէս եւ սպանիական քնարերգականը՝ Իտալիայէն, Կարչիլուսոս եւ Պոսքան կը հետեւին Բեդրարքայի ։ Սչխարհ համայն փոխ կ'առնէ եւ կուտայ համայն աշխարհի, այս համակրութեան մեծ ցոյցն համաշխարհիկ է եւ անջնջելի ։

Գերման խորհրդագիր մը՝ ոգերան գրիչ մը՝ նորանշան բացատրութիւններով զարմանալի ճշմարտութիւններ կը պարզէ . «Սմին բանի հիմն համակրութիւնն է կ'ըսէ . սիրոյ եւ հարկի չղթայով կոչկանդուած են ամենքն ալ, սքանչելի կապ մ'է այս ժողովրդոյ եւ անհատներու ։ Մետաքսէ կամ պողո-

վատիկ, հոգ չէ բաւական է որ չգլխալուած ենք եւ կը վա-
րինք ըստ քմաց : Սուանց այս համաշխարհիկ աղգեցութեան ,
առանց այս փոփոխակի ներշնչման ի՞նչ պիտի ըլլար աշխար-
հըս : — Սառուցեալ ուկիանոս մը :

Ասօքն գիրն եւ ձեւն՝ ներկայից եւ հեռաւորներու՝ կեն-
դանեաց եւ մեռելներու մէջ զօդ մ'է, եւ անընդհատ հաղոր-
դակցութիւն : Եւ այս ամենէն թանձր առուտունն է , ուրիշ
մ'ալ կայ , շատ աւելի փափուկ , զրութեան աղգեցու-
թիւնն է ընթերցողին ոգւոյն վրայ . մարդկային աչքի մը հա-
յեցուածքն է իր նմանեաց վրայ . զոյղն գործոյ մը ներշնչումն
է հեռաւոր գործերու վրայ : Հատիկ մ'աւաղ զոր գեանէն
վերցունելով կը ձգեմ զէպ յօդ՝ արեղերական ծանրութիւնն
կ'ալլայէ : Գուցէ կարծէք ո՛ր ընթերցող թէ ձեր հետ խօսողն
ես ըլլամ . ո՛չ , ո՛չ . կարգալ սկսելէս ի վեր կը համարեմ
ուրիշինը եւ գիտցիք որ ամենքն ալ այնպէս ընին առանց
բացառութեան :

Ս. Վ. Ն.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ՅԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Վ. ԱՔԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 1)

Ինչ որ ալ ըլլայ ճշմարտութիւնն այն մարմարեայ յիշատակարանին նկատմամբ, զոնէ այս ստոյգ գիտենք որ Մոնիգա երկու դարեր իւր որդւոյն պարտական եղած քարաշէն դադաղին մէջ ննջած է : Մ.նիգայի յիշատակը յարգելի էր նախ միայն Օսղիա քաղաքին մէջ, իսկ խոստովանութեանց զիրքը հրատարակուելէն ետեւ, բոլոր աշխարհքիս վրայ ահունը հռչակուեցաւ : Այսու ամենայնիւ սրբոց վերապահեալ պաշտամունքը ընդունած ըլլալը չենք տեսնար . տօնախմբութիւնն արձանագրուած չէ ո՛չ Ուսուարաի՝ Ադոնի եւ Երանելոյն Պետոյ ընդհանրական վկայաբանութեանց մէջ, եւ ոչ Ափրիկէի Եփեղեցոյն առանձնական տօնացոյցերու մէջ : Աստուածային նախախնամութիւնն արդէն որոշած էր թէ Սրբուհի Մոնիգա հազար տարիէ ետքը ընդունէր սրբոց վերապահեալ ընդհանուր պաշտաման պատիւը : Պատճառն ի՞նչ է : Ինչո՞ւ համար սրբուհի Ֆիլոմէնա, որն որ քրիստոնէութեան առաջին ժամանակները նահատակուած ըլլալով, տասնուիններորդ դարու մէջ միայն ընդունեցաւ իւր լուսաճաճանչ պսակը, եւ զարմանալի արագութեամբ ալ սիրալիր ահունը տարածուեցաւ աշխարհքիս երեսը : Ինչո՞ւ համար դարձեալ մեր օրերը սկսաւ փայլիլ Անարատ Յղութեան անդուգական խորհուրդը : Ինչո՞ւ համար երկնից կամարին երեսը կան աստղներ որոնց լոյսը՝ ըստ վկայութեան գիտնոց, գեո

մինչեւ մեր աչաց հասած չէ : Ասոնք Աստուծոյ զաղտնիք են :
Բայց հոս , մեր սրբուհւոյն դեղեցիկ վարուց նկատմամբ ,
գաղտնիքն աւելի զգալի են . ինչո՞ւ համար Սրբուհի Մոնիգա՝
թէսլէտ եւ անունը տիեզերահաշակ , սակայն առանց պաշտա-
ման կը ննջէր իւր որդւոյն ձեռք փորուած անպաճոյճ դե-
րեզմանին մէջ : Ասոր պատճառը թէ որ քիչ մը մօտէն դի-
տելու ըլլանք կը զոնանք որ Մոնիգա պաշտոյան պիտի հան-
դիսանար այն մայրերուն , որոնք Օգոստինոսներ պիտի ունե-
նային : Իւր անուշ կերպարանքն Աստուած ստեղծած է խրա-
խուսելու՝ օգնելու եւ մխիթարելու համար օր մը այն թըշ-
ուառ մայրերն , որոնց որդիք իրենց որորոցին հաւատքը մոռ-
նալով , ուղիղ ճամբէն դուրս ելած , մոլորութեան մէջ թա-
փառական պիտի չըլէին : Ահաւասիկ ասոր համար է որ միջին
գարու քրիստոնեայք տեսան զՄոնիգա , եւ չճանչցան զանի-
կայ . սրբուհին հիացուց զանոնք , սակայն ըստ արժանւոյն
ընդունելութիւն չգտաւ , չգտնուեցան զորովագութ թեւեր
զինքը զգուելու եւ ողջագուերելու համար : Այն անուշ եւ
մխիթարիչ գէմքը՝ լաւ ճանչնալու համար , պէտք էր նկա-
տել զայն իւր արտասուեաց միջոցաւ : Եւ այն ատենուան
մայրերը դեռ աչքերնուն մէջ բաւական արտօսք չունէին :

Ահաւասիկ այս պատճառաւ է որ երկար դարեր կը բնա-
կի խոր մթութեան մէջ , եւ այն ատեններն Աստուած միայն
կը հսկէ սնոր վրայ , որպէս զի չըլլայ թէ կորսուին իւր ա-
ղախնոյն անգին նշխարները : « Ասոր համար է , կ'ըսէ հոշա-
կաւոր Մարտինոս Ե. Պապը , որ Աստուած Սրբուհի Մոնիգան
Իտալիոյ մէջ իրեն հրաւիրեց . եւ Օգոստինոս ալ հոն թաղեց
զանիկայ . վասն զի թէ որ սրբուհւոյն ոսկրները յԱփրիկէ
փոխադրուած ըլլային , անտարակոյս պիտի կորսուէին բար-
բարոսաց անդադար արշաւանաց ժամանակ , որոնք եկեղեցի-
ները , խորանները եւ սրբոց մարմինները անյայտ ընելը բա-
ւական չսկսելով , քաղաքներն ալ հիմնայատակ կործանած ,
եւ այն ընդարձակ պողաբներ երկիրներն անապատ մը դար-
ձուցած էին : » Եւ նոյն պատճառաւ աւելի ետքը , ճիշդ ժա-
մանակը չգիտցուիր , թուի թէ Լոնգոբարդացուց արշաւանաց
ատեններն ըլլայ , այսինքն վեցերորդ կամ եօթներորդ դարու
մէջ , Սրբուհի Մոնիգայի մարմինը փոխադրուած է՝ ծածուկ ,
առանց հանդիսի , Օսդիայի Սրբուհի Աւրէայ եկեղեցին , եւ
չոն խորանին տակ թաղուած է չիրմի մը մէջ . եւ այս բանս

մի միայն նոյն եկեղեցւոյ պաշտօնեայ քահանայք գիտէին ։ Աստուած իւր բարեգլխութեան գանձուցը մէջ ուրիշ օրերու կը պահպանէր սրբուհւոյն մարմինը , այսինքն այն դարերու համար որ աւելի կարօտութիւն պիտի ունենային իրեն ։

Տասնը հինգերորդ դարուն չուրջ կիսոյն , մինչդեռ բողոքականութեան ծագումը վերահաս էր , եւ կու գար պատռտելու հաւատոյ միութիւնը , բացուեցաւ վերջապէս Սրբուհի Մոնիգայի դերեղմանն աստուածային նախախնամող ձեռք , ինչպէս որ պիտի ըսենք , եւ խորաններու վրայ ելլալու պատուոյն արժանի հանդիսացաւ , եւ հոնկից մխիթարութիւն եւ լոյս շնորհեց Եկեղեցւոյ անհնարին աղէտից եւ տառապանացը ժամանակ ։

Արդէն երկոտասներորդ եւ երեքտասներորդ դարերու մէջ Մոնիգայի լուսափայլ անունը սկսած է փարատել գերեղմանին խոր մթութիւնը , այլ եւ այլ տեղուանք . մի եւ նոյն ատեն եւ մի եւ նոյն օրը՝ Մայիսի չորսին , կը հաստատուի իւր տօնախմբութիւնը . այսինքն իւր որդւոյն դարձին անմոռաց յիշատակին տօնախմբութեան նախընթաց օրը . իբրեւ թէ ասով ուղենային հասկըցնել հաւատացելոց , որ այնքան մոլորութիւններէ եւ փոթորիկներէ ետեւ թէ որ Օգոստինոս գտած էր իւր ծննդեան հաւատքը , ուղիղ խիղճ , մաքուր սիրտը , աննման հանճարն , եւ փարատելով իւր մթութիւնները կրցած էր արձկել իւր լուսաւոր ճառագայթներն աշխարհքիս եւ Եկեղեցւոյ վրայ , զասոնք իւր մօրը Սրբուհի Մոնիգայի պարտկան էր ։ Միջին դարէ մնացած հին մայր եկեղեցեաց մէջ խորաններ կը շինուին ի պատիւ Սրբուհի Մոնիգայի . դովասանքները կարդալու համար երգեր կը շարադրուին ։ Եւ եկեղեցիներու պատերուն եւ լուսամտից ապակիներու վրայ իւր վայելչագեղ դէմքը կը սկսի շողալ ։ Արդէն Ֆիօդօյեան Երանելի Անճէլիդա պատկերահանին աշակերտներէն մին՝ Պէնէժծօ Կօծծօլի անունն՝ նկարած էր անոր վարուցքանի մը նշանաւոր դէպքերը . մասնաւորապէս մահը , սուրբ Գիմինիանոսի եկեղեցւոյն դասին մէջ , սպասելով որ անծանօթ՝ բայց վնասնճն ոգւով շնչուած զրիչ մը , փառաւորապէս զրոյժէր անոր սիրալիր եւ անուշ դէմքն Օսդիայի կողոպտուած եկեղեցւոյն աւագ խորանին վրայ ։

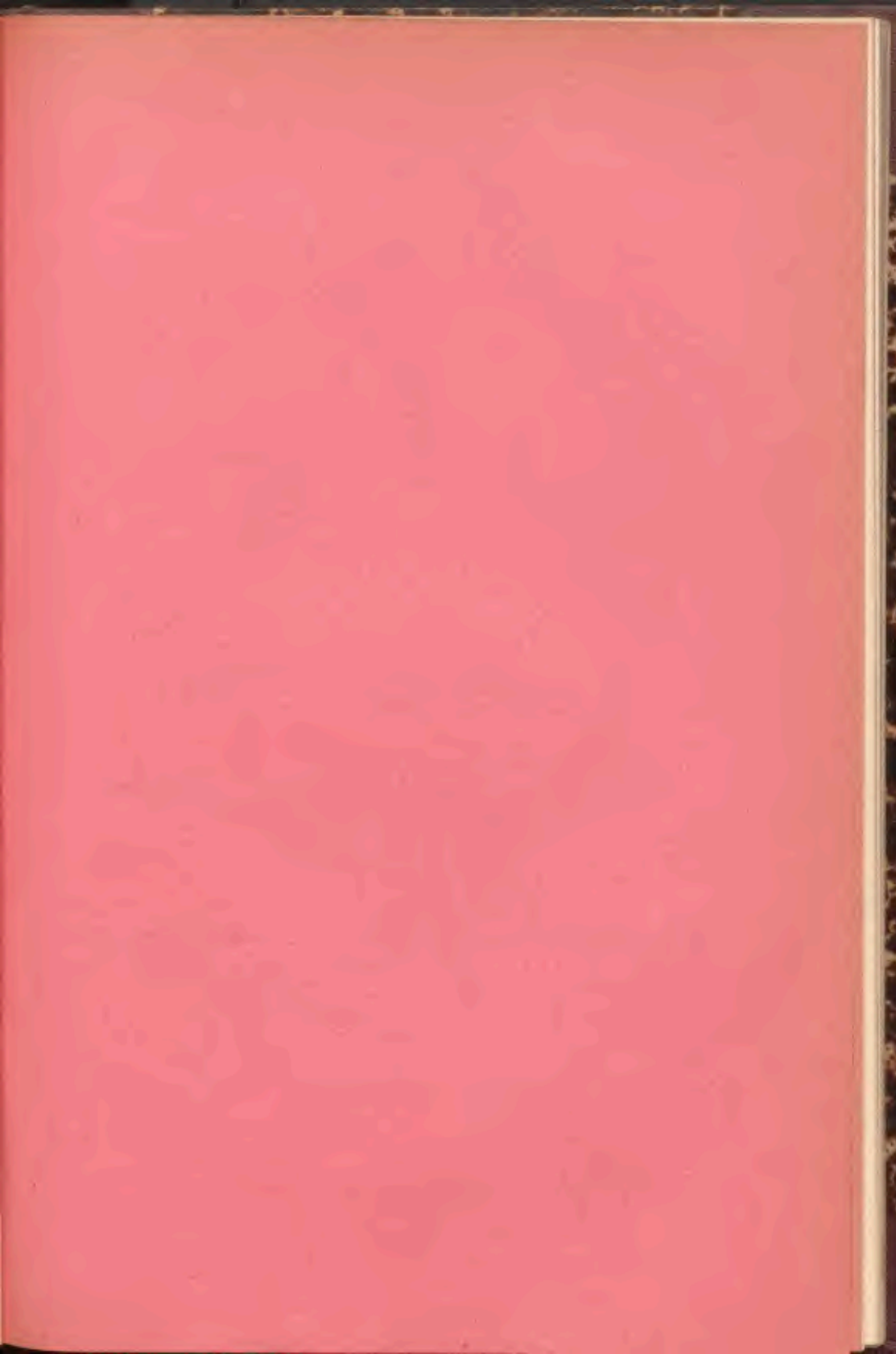
Բայց այս ամէնն իբր արշալոյս մը կրնայ համարուիլ այն հանդերձեալ պաշտամանց նկատմամբ . Բայց այս բանիս հա-

մար հարկաւոր էր Եկեղեցւոյ Սրբազան զլիոյն միջամտութիւնը . որպէս զի ինքն իւր առաքելական իշխանութեամբը Սրբունիին խորաններու վրայ բարձրացնէր :

Այս մեծ գործողութեան համար Աստուած կ'ընտրէ Մարտիրոս Ե. Քահանայապետը . որուն նման վիշտ ու տառապանք կրող քահանայապետք քիչ կը գտնուին . որովհետեւ՝ թէպէտ իւր ընտրութեամբն յԱթոռն Պետրոսի , կը դադրի Արեւմտեան մեծ հերձուածն , եւ զիւր ի վերոյ ուրախութիւն մը կ'ըլլայ Քահանայապետին տեսնելով Եկեղեցւոյ հերձեալ անդամոյ վերստին միաբանիլը , միութեան հանդամանքը՝ վայրկեան մը խանդարուելէն ետքը , փառաւորագոյն շքեղութիւն մը ստանալը , այսու ամենայնիւ իւր աչքին առջեւ տեղի կ'ունենայ Կոստանդեան Ժողովոյն ցաւալի տեսարանը , յորմէ ծագում ունեցան Բասիլիս քաղաքին դայթակղութիւնները :

(Շարայարեկի)

ՊԱՏԿԵՐ տասն եւ հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դահեկան :
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
քղրատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Իշրաքանչիշը թիշ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա , Եեշիլ փողոց
թիւ 1 , ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ թերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولنشد